

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Lärarytbildningen

**”Om arbetarklassen ska
vara segerrik i sin kamp så krävs
det att man kan uttrycka sig
ordentligt.”**

**- en studie i elevers och lärares kunskaper om och
attityder till grammatik och
grammatikundervisning**

Författare

Therése Alvinsson

Caroline Åberg

Handledare

Henrik Rahm

”Om arbetarklassen ska vara segerrik i sin kamp så krävs det att man kan uttrycka sig ordentligt.”

- en studie i elevers och lärares kunskaper om och attityder till grammatik och grammatikundervisning

Abstract

Syftet med denna studie är att undersöka om det finns något samband mellan å ena sidan lärares attityder till och kunskaper om grammatik och deras undervisningsformer samt å andra sidan elevers attityder till och kunskaper om grammatik. Fem olika elevgrupper och deras undervisande svensklärare fick därför svara på en enkät som handlade om grammatik och grammatikundervisning. Undersökningen visar att lärare och elever är överens om att grammatik är viktigt att lära sig, huvudsakligen därför att det förbättrar den studerandes skriftliga och muntliga språkförmåga. Merparten av lärarna tror att deras elever tycker att grammatik är både tråkigt och svårt på grund av den traditionella typen av grammatikundervisning, och väljer därför att undervisa på ett annorlunda vis. Men många av eleverna verkar inte vara medvetna om sin egen inlärningsprocess om grammatiken inte lärs ut på ett mera traditionellt sätt. Studien visar dessutom att lärarnas förväntningar på eleverna kan ha stor påverkan på elevernas attityder, något som varken lärare eller elever är medvetna om.

Ämnesord: grammatik   undervisning   gymnasiet   attityder   motivation

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Författarnas syn på grammatik	5
1.2 Syfte	6
2. Forskningsbakgrund	6
2.1 Svenskämnets historia	6
2.2 Grammatikbegreppet	9
2.3 Argument kring grammatikundervisning	10
2.4 Attityder	12
2.5 Motivation	14
3. Undersökningens utformning	15
3.1 Urval	15
3.2 Metod	16
4. Elevers och lärares kunskaper om och attityder till grammatik	17
4.1 Elevernas svar på enkäten	17
4.1.1 Elevsvar – Vad är grammatik?	17
4.1.2 Elevsvar – Ska man lära sig grammatik?	19
4.1.3 Elevsvar – Hur viktigt är det att behärska grammatik?	22
4.1.4 Elevsvar – Vad har du lärt dig om grammatik under din tid på gymnasiet?	23
4.2 Lärarnas svar på enkäten	25
4.2.1 Lärarsvar – Vad är grammatik?	25
4.2.2 Lärarsvar – Ska man lära sig grammatik?	26
4.2.3 Lärarsvar – Hur viktigt är det att behärska grammatik?	26

4.2.4 Lärarnas självskattning av grammatikfärdighet	26
4.2.5 Lärarnas undervisningsbakgrund	27
4.2.6 Lärarnas grammatikundervisning	27
4.2.7 Målet med lärarnas grammatikundervisning	28
4.2.8 Lärarnas uppfattning om sina elevers attityder till grammatik?	28
4.3 Jämförande analys	29
5. Avslutande diskussion	31
Sammanfattning	34
Källförteckning	35
Bilaga 1	36
Bilaga 2	37

1. Inledning

Grammatikens vara eller icke vara i svenskundervisningen och dess utformning har inom skolvärlden blivit en fråga som delat grammatikvänner i två läger. Håller grammatiken på att förlora sin viktiga plats och uppgift i skolan? Varför ger så många elever på gymnasiet idag intrycket av att grammatik är något tråkigt och svårt? Vad är egentligen grammatik? Kan det vara så att elever och lärare har olika syn på vad grammatik är för något? Är elever medvetna om vilka moment i undervisningen som hör till grammatikundervisningen? Och kan det dessutom vara så att lärarna själva inte har samma uppfattning om vilka moment som hör till grammatikundervisning? Dessa olika funderingar har legat till grund för denna undersökning. Denna studie undersöker således hur elever och lärare förhåller sig till grammatik, och om lärarens inställning till grammatik och dennes undervisningsform påverkar eleverna.

I avsnitt 1.1 presenterar författarna sin syn på grammatik och grammatikundervisning. Syftet med undersökningen finns därefter beskrivet i avsnitt 1.2. Kapitel 2 är en presentation av tidigare forskning som berör undersökningen. Här beskrivs grammatikundervisningens historia, grammatikbegreppet, de olika argument för grammatikundervisning som framhållits genom åren, hur attityder formas samt hur man kan gå tillväga för att skapa motivation. I kapitel 3 presenteras urvalet och den metod som legat till grund för undersökningen. Resultaten från undersökningen redovisas sedan i kapitel 4, och där ges även en jämförande analys av de olika svaren. I kapitel 5 följer en avslutande diskussion med utgångspunkt i den forskning som tagits upp i kapitel 2, och därefter ges slutligen en sammanfattning.

1.1 Författarnas syn på grammatik

När det gäller vår egen syn på grammatik så anser vi att begreppet innehåller betydligt mer än kunskap om vad substantiv och verb är. Grammatik är också semantik, ord och satser som består av både form och innehåll. Att behärska grammatik innebär att kunna använda språket som redskap och att kunna se helheten, inte bara delarna. Vad händer om jag kombinerar olika satser? Vilken effekt får det? Detta är i sig ett argument till varför det är viktigt att behärska grammatik. Ett annat argument är att det underlättar för inläringen av främmande språk. Dessutom används språket mycket idag som ett maktmedel av olika myndigheter, vilket gör

det viktigt att kunna förstå och tolka en grammatiskt invecklad text, med långa meningar och krångliga satser. Det kan alltså avslutningsvis ses som en viktig del av demokratin att kunna behärska språket väl i både tal och skrift.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka om det finns något samband mellan å ena sidan lärares attityder till och kunskaper om grammatik och deras undervisningsformer, samt å andra sidan elevers attityder till och kunskaper om grammatik.

2. Forskningsbakgrund

I följande kapitel ges först en presentation av svenskämnets historia. Därefter följer en presentation av grammatikbegreppet och de olika argument som funnits och fortfarande finns för grammatikundervisning i skolan. Kapitlet avslutas med en inblick i hur attityder formas och hur motivation skapas hos olika individer.

2.1 Svenskämnets historia

I *Svenskämnets historia* tar Thavenius upp olika frågor inom svenskämnet, bl a huruvida man ska utgå från det som samhället förväntar sig att eleverna ska klara av, eller om man ska utgå ifrån eleverna själva. Hur lär sig eleverna bäst? Vad ska eleverna egentligen lära sig? Är rättstavning och grammatik det viktigaste, d v s färdighetsträning som snabbt och lätt kan kontrolleras och där det finns givna mål för vad eleverna ska kunna? Eller är det viktigare att vi har en gemensam referensram och känner till vårt nationella arv från litteraturhistorien? Kanske är det viktigaste att eleverna lär sig att utveckla sig själva och sitt språk, enligt den erfarenhetspedagogiska teorin. Förespråkare för denna menar att man ska utgå från elevernas erfarenheter istället för fasta studiegångar och på så sätt utveckla eleverna till självständiga kunskapssökande individer (1999:7ff).

Thavenius skriver att själva svenskämnet etablerades under 1800-talets nationalism. Man ville stärka nationalkänslan och det svenska språket. 1842 startade folkskolan där de flesta eleverna läste den så kallade minimikursen som till större delen bestod av att lära sig innantilläsning av bibeln. Detta hade snarare syftet att fostra barnen med kristen lära än att lära dem läsa. Skolan kontrollerade arbetarbarnen och såg även till att de inte läste ofin, skadlig litteratur. Svenskundervisning var lika med språkundervisning. Grammatiken lästes in mycket formellt efter regler, och rätt- och välskrivning bedrevs relativt mekaniskt (1992:21ff).

Thavenius påpekar att det 1856 var flest svensktimmar i de lägre skolklasserna, vilket tyder på att svenskan mest bestod av elementära språkfärdigheter som man präntade in i de unga eleverna. I de högre skolklasserna där eleverna redan förfogade över dessa färdigheter behövdes inte svenskan i samma utsträckning. För de som kunde läsa lite mer avancerad svenska var det vanligt med drillning av grammatik och rättstavning. Man ansåg att språket stärkte det logiska tänkandet och ungdomarnas karaktär. Litteraturen som användes vid läsning användes mest som språkträning; samma textstycke kunde analyseras i ett helt läsår. Arbetet kunde bestå av språkanalys, innantilläsning och recitering. Man analyserade alltså inte texterna innehållsmässigt utan endast rent språkmässigt. I flickskolan fokuserades det dock mindre på grammatik och mer på litteratur.

Thavenius beskriver kampen mellan det litterära och de språkliga elementen, d v s kampen om vilket av de två som skulle väga tyngst och vilket som var viktigast och finast. Efter hand närmade sig de båda traditionerna varandra, innan de båda slags skolformerna definitivt slogs samman på 1960-talet. Innantilläsningen mötte motstånd då det 1919 kom en ny reformistisk kursplan, som underströk att undervisningen inte kunde bestå av endast drillning. Litteraturen och intresset för modersmålet började etablera sig inom svenskämnet, men det fanns, enligt Thavenius, många olika åsikter om vad dess användningsområde skulle vara. Medelklassen, som blev allt starkare, krävde en mer humanistisk undervisning. Ämnet skulle lära eleverna att vörda det som var högt och heligt, kärlek till sitt fosterland och samhällsanda (1999:30f).

Dahl skriver sedan (1999:39ff) att det inte var förrän på 30-talet som eleverna började ses som individer med olika bakgrund och behov, och som skulle lära sig genom sitt skapande och i sin egen takt. Aktivitetspedagogiken som skulle utgå från elevernas intressen blev aldrig fullt ut accepterad, och det var endast en liten del av lärarna som ville använda sig av den. När andra världskriget bröt ut förändrades hela världen och den svenska skolan med den. Kriget födde tankar om demokrati, och en uppfattning att en alltför auktoritär undervisning kan bidra till osjälvständiga och okritiska elever började sprida sig, något man tyckte måste förändras för att beskydda det framtida samhället.

Dahl berättar vidare (1999:49ff) att när grundskolan kom på 60-talet blev också nya effektiva metoder populära. Man försökte fortfarande komma ifrån alltför mycket färdighetsträning och drillande, men nu utgick man inte ifrån eleverna utan ifrån läslärornas uppbyggnad. Eleverna skulle följa upplagda planer och hade inte mycket att säga till om. Trots alla försök att utveckla undervisningen och all forskning och analyser som visade på att färdighetsträningen medförde att elever arbetade isolerade från varandra samt att kunskapsklyftorna växte, var det ändå färdighetsträningen som var den undervisningsform som lärdes ut på lärarutbildningen fortfarande under 70-talet.

Dahl diskuterar även den av Skolöverstyrelsen i januari 1976 publicerade skriften *Basfärdigheter i svenska*. Denna byggde på forskning om hur barnens språk utvecklas, och den kritiserade den rådande färdighetsträningen. Många svensklärare trodde på metodinriktad handledning där man steg för steg fick förklarat för sig hur man skulle gå till väga, men fick istället enligt dem själva en massa flumhandledning. Handledningen gick ut på att man skulle utgå från elevernas bakgrund och språk och hjälpa dem att utvecklas därifrån. Eleverna lär sig mer med sitt egna språk istället för att drillas med något de inte känner igen. Men det var först vid början på 80-talet som färdighetsträningen började få ge vika. Alltför mycket forskning visade då på hur eleverna faktiskt lär sig språket, nämligen genom att utgå från barnets egen språk, läs- och skrivförmåga och att arbeta med att utveckla den, samt att lära eleven att utveckla sin fantasi och förstå sociala normer (1999:59ff).

Teleman skriver i *Grammatik på villovägar* om det skolgrammatiska arvet. Han menar att den svenska skolgrammatiken bygger på en lång tradition, som börjar med att man redan på 1600-talet skrev svenska grammatikor, men att det var först på 1800-talet som man började skriva om svensk grammatik i större skala. En källa till skrivandet om svensk grammatik, var enligt Teleman, teorier om att varje språk följde vissa allmänmänskliga tankemönster, som kunde vara mer eller mindre synliga i språket, samt den latinska grammatiken. Teleman menar att den klassiska skolgrammatiken står sig än i dag, där indelningen i substantiv, adjektiv och verb går att hitta i alla grammatiska teorier som vill beskriva språkets verklighet (1987:7).

2.2 Grammatikbegreppet

Jørgensen och Svensson ger i sin *Nusvensk grammatik* begreppet grammatik två betydelser. Dels betecknar begreppet grammatik kunskaper om det språkliga regelsystemet, dels betecknar det beskrivningar av detta regelsystem (1986:9). Denna indelning återfinns i flera böcker som behandlar ämnet. Strömqvist ger i *Fem uppsatser om grammatik* begreppet följande definition:

Med grammatik kan till exempel menas vissa sidor av hur vi faktiskt talar (och lyssnar) eller skriver (och läser). Och med grammatik kan till exempel också menas en beskrivning av dessa sidor, eller rekommendationer, förbud och liknande rörande dessa sidor av språket (1993:24)

Det språkliga regelsystemet i sin tur är komplext, och för att överhuvudtaget kunna ge en beskrivning måste man studera de olika delsystem som ingår i det överordnade regelsystemet (1986:10). De olika delar som Jørgensen och Svensson därför placerar under begreppet grammatik är följande: semiotik, fonologi, ortografi, morfologi, ordbildningslära, syntax, talhandlingsteori, textlingvistik, semantik samt formaliserande språkbeskrivningar.

Strömqvist diskuterar i *Fem uppsatser om grammatik* i sin tur den vaghet och mångtydighet som finns i begreppet grammatik och menar att det kan avgränsas på flera sätt. Han menar att grammatik dels är de regler och principer som styr hur man konstruerar ordformer och hur man kombinerar dessa till fraser och satser (syntax), dels är hur betydelse konstrueras parallellt med den syntaktiska konstruktionen (semantik). Med denna utgångspunkt avgränsas således begreppet mot fonologi samt mot de regler och principer som styr hur fraser eller meningar konstrueras för att bygga texter eller samtal (1993:24). Dessutom, menar Strömqvist, avgränsas grammatik på detta sätt mot de principer som styr hur språkliga uttryck och yttranden samspelar med språkanvändarnas bakgrundskunskaper och med olika drag i talsituationen (1993:24).

I detta avsnitt har innebörden av ordet grammatik diskuterats. Vad kan då våra elever ha för nytta av att lära sig grammatik? I nästa avsnitt presenteras olika argument kring grammatikundervisning, dels utifrån ett historiskt perspektiv, dels utifrån var forskningen kring språkinlärning står idag.

2.3 Argument kring grammatikundervisning

Från mitten av 1800-talet kom modersmålsämnet alltmer att ersätta latinet som undervisningsspråk, och därför bygger många av dagens argument på de som gällde för grammatikundervisningen i latinskolan (Nilsson 2000:13). Nilsson presenterar i kapitlet ”Varför grammatikundervisning” i *Retoriken kring grammatiken* dels de klassiska argumenten, dels de så kallade moderna argumenten för grammatikundervisning.

Formalbildningsargumentet, med sina rötter i antiken, sätter innehållet åt sidan och fokuserar framför allt på formen. Inte förrän mot mitten av 1800-talet började detta argument för inpräglandet av grammatiska former att kritiserars på allvar (2000:14). Man hävdade då istället att det var språkforskningens uppgift att beskriva språket vilket, enligt Nilsson, väckte irritation bland skolfolket.

Främmandespråksargumentet är det andra av de klassiska argumenten som Nilsson tar upp. Detta argument grundar sig i tanken att det finns en allmän grammatik som gäller för alla språk. Genom att först lära in grammatiken i modersmålsundervisningen underlättar man således för inlärnigen av ett främmande språk (2000:15).

Behovet av ett standardiserat språk var ett av skälen till att man började skriva så kallade grammatikor (2000:17). Det är detta behov som det tredje argumentet Nilsson presenterar grundar sig i – språkriktighetsargumentet. Inte minst i kampen mot dialekterna spelade detta argument en viktig roll, en kamp som varade långt in på 1900-talet.

För skolfolket framstod dock en normerande grammatik som nödvändig för att man skulle kunna bedriva en undervisning med målet att eleverna lärde sig behärska de korrekta formerna (2000:18).

Nilsson avslutar sin redogörelse av de olika argumenten för grammatikundervisning med att presentera fem, som han kallar, moderna argument.¹ Det första av dessa har sina rötter i det klassiska språkriktighetsargumentet och grundar sig i föreställningen om att bristande skrivfärdigheter beror på att individen i fråga inte kan sin grammatik. Med rätt bedriven grammatikundervisning kan man för eleven göra de språkliga formuleringarna synliga och på så sätt möjliga att bearbeta och förändra (2000:19). Nilsson påpekar dock att många undersökningar kommit till resultatet att så inte är fallet, d v s att grammatik faktiskt inte har någon uppenbar effekt på elevens skrivfärdighet.

---

¹ Nilsson bygger dessa på Ulf Telemans argument i *Lära svenska. Om språkbruk och modersmålsundervisning* från 1991.

Det andra av de moderna argumenten får namnet allmänbildningsargumentet², ett argument som kan kopplas till tidigare nämnda formalbildningsargumentet eftersom det vanligen förekommer i grupper som berömmar sig av att ha gått igenom en lång utbildning (2000:20).

Det tredje argumentet kan också kopplas till det klassiska språkriktighetsargumentet. Detta representerar synsättet att grammatik behövs i skolan för att förhindra att språket förflackas (2000:20). Rädslan för att ungdomens språk ska ta över har alltid funnits, och Nilsson väljer att citera Kotsinas som i sin bok *Ungdomsspråk* från 1994 skriver: "Ungdomar tycks aldrig ha talat så dåligt som 'nuförtiden', alldeles oavsett när denna tid infallit (s. 9)".

Det fjärde argumentet Nilsson presenterar är en modern variant av främmandespråksargumentet. Detta argument syftar på nödvändigheten av grammatikkunskaper vid inlärandet av ett främmande språk. Nilsson ställer sig tveksam till om den skolgrammatik som läromedlet representerar verkligen kan tjäna som redskap för att lära ett främmande språk. Det är visserligen sant att elever uppger att de har nytta av grammatik vid språkstudier men, menar Nilsson, det är troligtvis också något som de har fått lära sig (2000:24). Josefsson menar däremot i sin artikel "Läroarbilden borde satsa mer på grammatik" från 2003 att Nilsson här har fel. Hon påpekar att det inte finns någon studie som säger att kunskap om det egna modersmålet inte behövs eller är till nytta i den språkundervisning som förekommer i landets skolor. Josefsson tror själv att den neddragning av grammatikundervisning som har ägt rum i landet är en del av förklaringen till nedgången för de moderna språken. Om man inte har förstått hur ens eget modersmål är uppbyggt, fortsätter hon, blir tröskeln hög när man ska försöka förstå hur ett annat språk är uppbyggt. Josefsson avslutar med att påpeka att studier av strukturen i modersmålet faktiskt gör att eleven tränar upp en analytisk hållning till språk, och denna hållning gör det således lättare att ta till sig och förstå strukturen i andra språk.

Det femte och sista argumentet Nilsson tar upp handlar om vikten av att lära sig något om språket som är så viktigt i människans liv. Teleman uttrycker sig i *Inledning till grammatiken* på följande sätt:

Eftersom den mentala grammatiken är en viktig del av språkförmågan och språkanvändningen, måste studiet av den, sådan den kommer till synes i tal och skrift, vara ett centralt kunskapsområde inom humaniora. [...] Mera indirekt bidrar en fyllig beskrivning av ett språks grammatik till insikter om oss själva som språkvarer genom att vara ett hjälpmedel i andra grenar av språkvetenskapen. Språksociologin (t ex) behöver grammatiska beskrivningar som visar vilka strukturella möjligheter som står människorna till buds när de vill tala, läsa och skriva (2001:8).

---

² Denna term lånar Nilsson i sin tur ur Frøydis Hertzbergs *Tre studier i skolegrammatikens historie* från 1990.

Detta är enligt Nilsson det mest rimliga skälet för grammatikundervisning så länge man håller i minnet att grammatikstudier i sig vare sig leder till ett förbättrat språk eller till att språk-utvecklingen går fortare (2000:24). Läraren bör tillsammans med eleverna diskutera tal- och skriftspråkets olika förutsättningar och reda ut de olika konstruktionerna, menar Nilsson. Vidare är det viktigt att utgångspunkten i grammatikundervisningen är det av eleverna redan erövrade språket:

Språkens olika varianter måste således bli föremålet för språkreflektion. Det är alltså den egna dialekten, gruppspråket, familjens språk, ungdomarnas språk etc. som borde vara en av utgångspunkterna för språkstudierna (2000:27).

Även Josefsson diskuterar detta argument i tidigare nämnda artikel från 2003. Hon menar att det är nödvändigt med kunskap i grammatik för att förstå sig själv som språkvarelse och att utgångspunkten i all grammatikundervisningen bör vara det eleverna redan kan. Hon avslutar:

En av de stora skillnaderna med att vara människa, i jämförelse med att till exempel vara hund, är att man har tillgång till ett fantastiskt komplext och sinnrikt system för kommunikation. Nog måste det vara intressant för eleverna i skolan att förstå hur detta system – grammatiken – fungerar (2003:1)!

I detta avsnitt har olika argument för grammatikundervisning presenterats, argument som bottnar i olika former av attityder. I nästa avsnitt kommer just fenomenet attityder att diskuteras mer utförligt.

2.4 Attityder

Baron och Byrne diskuterar i *Social psychology* hur attityder formas och varför vi har de attityder vi har. De menar att våra attityder styrs av den miljö vi lever i, men säger även att senare forskning har visat på att våra attityder även styrs av vissa genetiska faktorer. Social learning är ett viktigt begrepp och definieras på följande sätt: "The process through which we acquire new information, forms of behavior, or attitudes from other persons" (1997:114). Baron och Byrne menar att detta är en viktig källa till utformningen av attityder. Vi formar således våra attityder i interaktion med andra människor och i observerandet av andra.

Även begreppet Classical Conditioning, på svenska klassisk betingning, beskrivs som en faktor som formar våra attityder. Baron och Byrne definierar klassisk betingning på följande

sätt: ”Basic form of learning in which one stimulus, initially neutral, acquires the capacity to evoke reactions through repeated pairing with another stimulus”. Författarna hänvisar till att det finns många studier som visar att när t ex neutrala ord kopplas samman med negativ stimuli, elchocker eller höga ljud, får dessa neutrala ord kapaciteten att framkalla negativa reaktioner (1997:114). Klassisk betingning kan dessutom ske på ett omedvetet plan, således är vi inte alltid medvetna om vad som formar våra attityder (1997:115).

Ytterligare en faktor som formar våra attityder till olika företeelser är enligt Baron och Byrne Social Comparison, något som de definierar: ”The process through which we compare ourselves to others in order to determine whether our view of social reality is or is not correct”. De menar att vi jämför våra åsikter med andras och att denna process hjälper till att forma nya attityder. Våra attityder skapas alltså då vi formar våra åsikter efter vad personer vi beundrar eller respekterar tycker (1997:117).

Baron och Byrne tar också upp frågan *när* attityder kan påverka vårt beteende eller inställning till en viss företeelse. En viktig faktor här, menar de, är Attitude Importance, d v s hur viktig attityden, för personen i fråga, är (1997:122). De diskuterar sedan tre faktorer som påverkar hur pass viktig en attityd är för oss. Den första faktorn är Self-Interest d v s hur pass betydelsefull attityden är för individens liv eller mål. Den andra är Social Identification d v s hur pass attityden överensstämmer med den person eller grupp som individen önskar identifiera sig. Slutligen förklaras den tredje faktorn, Value Relevance på följande sätt: i vilken grad attityden relaterar till något värdefullt för individen (1997:125).

När det gäller attityder till grammatikundervisning i skolorna nämner Teleman i *Grammatik på villovägar* att ”många av grammatikens vänner och motståndare har ett skräckblandat förhållande till grammatiken”. Han menar att de flesta förknippar sin grammatikundervisning i skolan med mekaniskt plugg av ett obegripligt stoff och att alla minnen av osäkerhet och plåga från skoltiden gärna hakas upp på grammatikläsningen (1987:9). Teleman beskriver också vilka attityder till grammatik som han inser finns inom skolan och hos lärare. Antingen, menar Teleman, tycker grammatikvänner att behärsknigen av grammatik visar om man är bildad eller obildad, ett tecken på att man tillhör ”de utvalda”. Sedan menar Teleman att det finns de som anser att grammatikens främsta uppgift är att lära folk ”veta hut”, ett värn mot pedagogisk flummighet (1987:9ff). I detta avsnitt har uppkomsten och formen av olika attityder presenterats. Härnäst redogörs för möjligheten att påverka dessa attityder.

2.5 Motivation

Smith beskriver i *Psychology* det kognitiva perspektivet när det gäller motivation. Han hänvisar bl a till en teori som kallas "Expectancy x value theory". Teorin säger att vad som påverkar vår motivation är förväntningar, värde och målinriktning. Om alla dessa tre faktorer är starka blir motivationen således hög (1993:54).

Smith tar även upp det behavioristiska perspektivet på motivation. Detta perspektiv innebär att om man t ex belönar ett beteende, exempelvis att läsa, så ökar motivationen. Enligt det kognitiva perspektivet så kan motivationen enligt Smith sedan sänkas igen. Han hänvisar här till "The overjustification hypothesis" som säger att om man först belönar ett beteende för att öka motivationen och sedan tar bort belöningen så minskar motivationen drastiskt om det inte finns någon inre motivation hos personen ifråga.

När det gäller motivation så skriver Glasser i sin bok *Motivation i klassrummet* att allt vi gör endast motiveras av inre orsaker hos individen (1997:23). Glasser menar vidare att människor alltid väljer att göra det som för tillfället är det mest tillfredsställande. Han säger bl a att "om det som lärs ut inte tillgodoser de behov som en elev för tillfället upplever som mest angelägna, spelar det knappast någon roll hur fantastisk läraren är på att undervisa – eleven arbetar inte för att lära sig". Glasser förklarar vidare att elever som är hungriga tänker på mat, elever som är ensamma söker vänner och elever som är utan makt söker uppmärksamhet mer än kunskap. Dessa grundläggande behov måste i de flesta fall först tillfredsställas innan inläring kan ske, oavsett hur intensivt läraren undervisar (1997:25). Om elever inte känner tillhörighet, om de inte är vänner med varandra, om de inte har någon frihet att välja vad de ska studera, om det inte finns något skratt i klassrummet, kan de således få svårt att tillägna sig det som ska läras in. Glasser förklarar också att detta även gäller läraren, för om denne inte heller känner att dessa grundläggande behov är uppfyllda, att arbetet inte är tillfredsställande, så kommer han/hon inte att kunna utföra sitt arbete så bra som önskat. Både lärare och elever måste vara tillfreds för att undervisningen ska fungera (1997:35).

3. Undersökningens utformning

I detta kapitel presenteras det urval som ingår i undersökningen. Läsaren får även en redogörelse av hur undersökningen i sig gick till.

3.1 Urval

I denna studie tillfrågades 96 elever och fem lärare. Bortfallet bland elevsvaren var 3,1%, eftersom tre elever valde att inte svara på enkäten. Således baseras alla uträkningar i undersökningen på 93 elevsvar och fem lärarsvar. Mängden elever gör det möjligt att dra slutsatser utifrån enkätsvaren, vilket hade varit svårare om antalet elever varit färre. Eleverna kommer från sex olika klasser och gymnasieskolor i Skåne. Gemensamt för eleverna är att de läser SvB och att de tidigare har läst SvA för samma lärare som vid undervisningstillfället undervisar dem i SvB. Båda kurserna är på 100 poäng vardera och läses normalt över ett läsår. Eleverna går på följande nationella program: samhälls-, hotell- och restaurang-, naturbruks- samt fordonsprogrammet. Olika program valdes för att elever med varierande studiemotivation och bakgrund skulle ge en bredd åt undersökningen. Att inte begränsa undersökningen till endast en gymnasieskola resulterar förutom i svar från elevgrupper på olika gymnasieprogram också i svar från lärare som inte påverkats av varandra, vare sig när det gäller synen på och/eller strukturen på grammatik och grammatikundervisning.

Lärarna som ingår i studien undervisar alltså var och en av de fem elevgrupperna i svenska och har undervisat olika länge. Den lärare som undervisat längst har undervisat i 36 år, och den som undervisat kortast tid har undervisat i ett år. Att även läraren för respektive klass fick svara på en enkät var av yttersta vikt för undersökningen, eftersom elevsvaren på så sätt kunde diskuteras i kontrast med lärarnas syn och struktur på grammatikundervisning.

De fem olika elevgrupperna kommer fortsättningsvis att betecknas som grupp A (hotell- och restaurangprogrammet), grupp B (jordbruksprogrammet), grupp C (samhällsprogrammet), grupp D (samhällsprogrammet) och grupp E (fordonsprogrammet). Således kommer också lärarna för respektive grupp att betecknas på följande sätt: lärare A, lärare B, lärare C, lärare D samt lärare E. Av de 93 eleverna som svarade på enkäten tillhör 15 grupp A, 26 grupp B, 34 grupp C, 8 grupp D och slutligen 10 grupp E.

3.2 Metod

I undersökningen användes två olika enkäter, en för eleverna och en för lärarna. Valet av just enkäter grundade sig i tanken att generella slutsatser skulle kunna dras, och en större mängd material tycktes vara lämpligast för detta. Frågorna till både eleverna och lärarna rörde deras kunskaper om och inställningar till grammatik och grammatikundervisning. Eleverna fick svara på fyra och lärarna på nio frågor. Enkäten till eleverna bestod av följande frågor (se även bilaga 1):

1. Vad är grammatik?
2. Ska man lära sig grammatik, varför?
3. Hur viktigt är det att behärska grammatik?
4. Beskriv i korta drag vad du har lärt dig om grammatik under din tid på gymnasiet.

Enkäten lärarna fick besvara bestod av följande frågor (se även bilaga 2):

1. Vad är grammatik?
2. Ska man lära sig grammatik, varför?
3. Hur viktigt är det att behärska grammatik?
4. Hur bra anser du dig behärska svensk grammatik?
5. Hur länge har du undervisat i svenska?
6. Beskriv kort hur din grammatikundervisning är upplagd; när och hur tar du upp grammatik i undervisningen (t.ex. innehåll, arbetsform, undervisningsmetoder)?
7. Använder du en lärobok i din grammatikundervisning, vilken?
8. Vad är målet med din grammatikundervisning?
9. Vad tror du dina elever anser om grammatik?

Frågorna konstruerades dels med syftet att de skulle ge en bild av elevernas och lärarnas kunskaper samt attityder och inställningar till grammatik, dels med syftet att elevsvaren skulle kunna jämföras med lärarsvaren, detta för att se om det fanns något samband mellan lärarnas och elevernas attityder och inställningar.

Själva undersökningen gick till på följande sätt: enkäterna delades ut i de olika elevgrupperna, och eleverna fick utan tidsbegränsning svara på frågorna (vilket i regel tog femton minuter). Den information eleverna fick i förväg var att frågorna rörde grammatik inom svenskämnet. Under tiden som eleverna fyllde i sina svar så fick även deras lärare svara på lärarenkäten. Lärarna fick informationen att frågeformuläret rörde grammatikundervisning i svenska. Frågor om formulärets natur besvarades således inte under tiden deltagarna fyllde i enkäterna. Ingen medveten manipulation av försökspersonerna har heller förekommit.

4. Elevers och lärares kunskaper om och attityder till grammatik

I följande kapitel ges en presentation av svaren de tillfrågade i undersökningen gav på de två olika enkäterna. Elevernas svar presenteras i avsnitt 4.1, och därefter presenteras lärarnas svar i avsnitt 4.2. Kapitlet avslutas sedan med en jämförande diskussion av elevernas och lärarnas svar (se avsnitt 4.3).

4.1 Elevernas svar på enkäten

Här redogörs för elevernas svar på de olika enkätfrågorna. I varje avsnitt finns ett diagram som innehåller samtliga elevsvar, där eleverna inte är inbördes uppdelade beroende på vilken grupp de tillhör. Därefter illustreras de olika elevgruppernas svar i förhållande till varandra genom ytterligare ett diagram.

4.1.1 Elevsvar – Vad är grammatik?

Den första frågan eleverna fick svara på löd: *Vad är grammatik?* Bland elevsvaren kunde följande fem olika typer av svar urskiljas:

1. *Beskriver språkets uppbyggnad*
2. *Regler för användning av språket*
3. *Stavningsregler*
4. *Grammatiska termer*
5. *Vet ej*

Fördelningen mellan kategorierna illustreras i diagram 1 nedan. Det svar som gavs av flest elever, 49%, var att grammatik är *regler för användning av språket*. Ett typiskt elevsvar i denna grupp är ”regler som bestämmer hur språket ska idkas”. Flera elever, 11%, svarade därefter att grammatik *beskriver språkets uppbyggnad*. I denna kategori återfanns svar som ”svenskans uppbyggnad”. Ett typiskt elevsvar från det tredje svarsalternativet, *stavningsregler*, är följande: ”läran om stavning”. 13% av eleverna gav svar som föll under den kategorin. Det fjärde och näst sista av de svarsalternativ som urskiljdes, och som också gavs av 13% av eleverna, var de svar där eleverna räknade upp olika grammatiska termer. Ett

sådant svar kunde se ut på följande sätt: ”det är verb och substantiv och sånt”. Slutligen var det också några elever, 7%, som inte sade sig veta vad grammatik är.

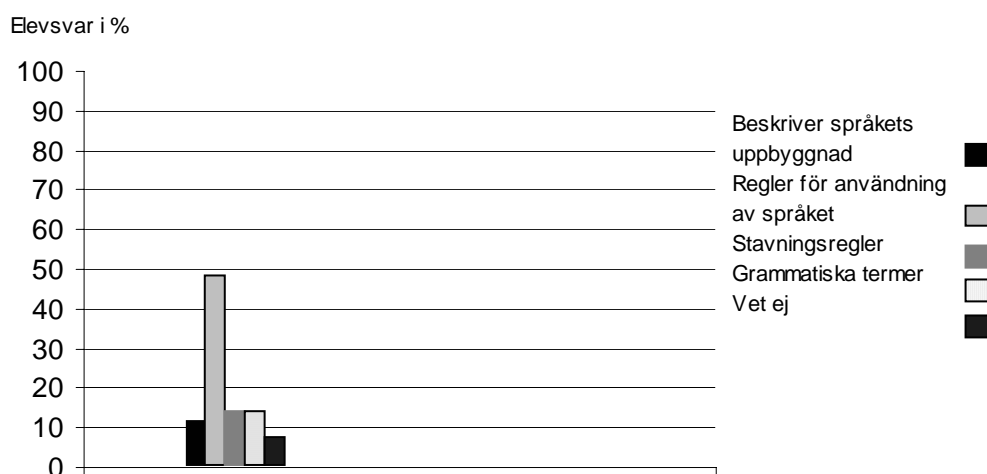

Diagram 1: Elevernas syn på vad grammatik är

På frågan om vad grammatik är varierade svaren i de olika elevgrupperna (se diagram 2 nedan). I grupp A, elever från hotell- och restaurangprogrammet, och C, elever från samhällsprogrammet, svarade större delen av eleverna att grammatik är regler för hur språket ska användas, 60% respektive 67%. Detta svarsalternativ återfanns även i de andra tre grupperna, men i grupp B, elever från naturbruksprogrammet, var det mest frekventa svaret istället att grammatik är stavningsregler. 31% av eleverna i den gruppen svarade så. Ett svar som också återfanns i grupp C av 9% och i grupp E, elever från fordonsprogrammet, av 10%. I D-gruppen, elever från samhällsprogrammet, svarade hälften av eleverna att grammatik är regler för användning av språket. Den andra hälften av elevgruppen svarade att de inte visste vad grammatik är. Även i grupp E svarade en stor del av eleverna, 40%, att grammatik är regler för hur språket ska användas, men en lika stor andel elever räknade upp olika grammatiska termer som svar på frågan. En förklaring som återfinns i alla grupper utom D är den att grammatik beskriver språkets uppbyggnad. Samma sak gäller de elevsvar som innehöll uppräknande av grammatiska termer. Slutligen återfanns också svaret vet ej i grupp B, C och D. I B- och C-gruppen var frekvensen på det svarsalternativet relativt låg, 4% respektive 6%. I grupp D däremot svarade hela 50% av eleverna att de inte visste vad grammatik är, det bör dock beaktas att D-gruppen i sin helhet endast innehöll 8 elevsvar.

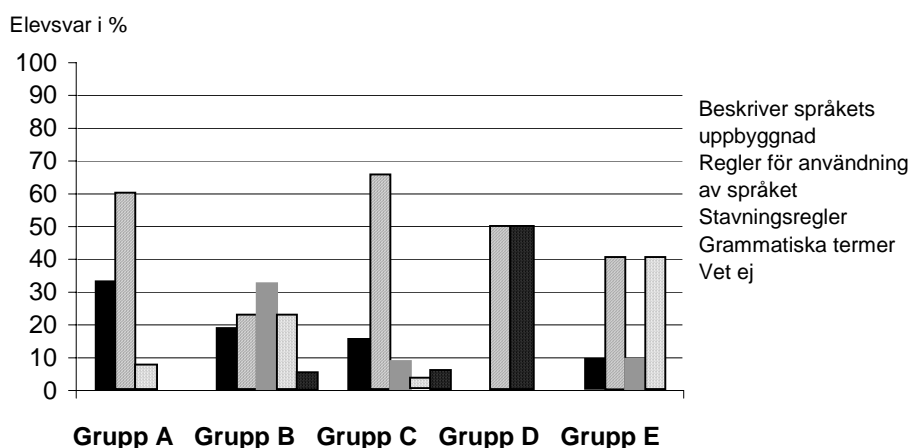

Diagram 2: Synen på vad grammatik är i de olika elevgrupperna

4.1.2 Elevsvar – Ska man lära sig grammatik?

Den andra frågan eleverna fick svara på bestod av två delar. Dels skulle de ta ställning till om man ska lära sig grammatik eller inte, dels skulle de motivera sitt svar. På den första delen av frågan (se diagram 3 nedan) fick eleverna två svarsalternativ – *ja* och *nej*. 97% svarade ja och 2% svarade nej. En av eleverna valde att lägga till ett eget svarsalternativ – *vet ej*.

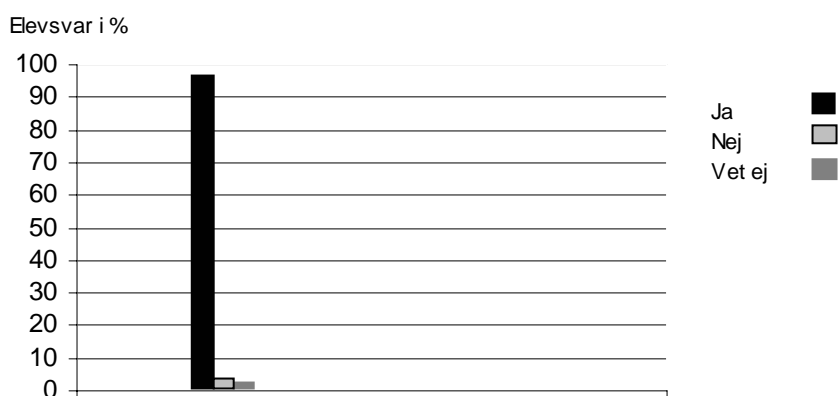

Diagram 3: Elevernas svar på frågan om man ska lära sig grammatik

Svaren på frågan om man ska lära sig grammatik eller ej visar på relativt stor enighet även inom de olika elevgrupperna (se diagram 4 nedan). Endast i grupp C och D, med elever från samhällsprogrammet, återfinns andra svar än *ja*. I tre av grupperna, A (hotell- och

restaurangprogrammet), B (naturbruksprogrammet) och E (fordonsprogrammet), svarade alla eleverna att man ska lära sig grammatik. I grupp C svarade några elever, 6%, *nej* med motiveringarna att grammatik ”inte är nödvändigt i arbetslivet” och att ”man använder aldrig grammatik”. I D-gruppen valde någon elev att lägga till ett eget alternativ – *vet ej* – med hänvisning till föregående fråga där denne svarat att han/hon inte vet vad grammatik är.

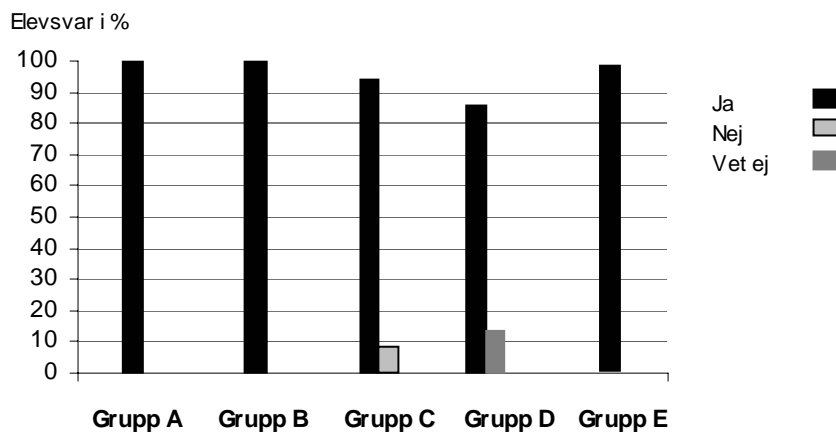

Diagram 4: Elevsvaren inom de olika grupperna på frågan om man ska lära sig grammatik

Den andra delen av fråga 2 bestod i att eleverna skulle motivera sitt svar, d v s förklara varför man ska/inte ska lära sig grammatik. Fem olika typer av elevsvar fanns representerade i de olika grupperna. Svaren kan kategoriseras på följande sätt:

1. *Språkriktighetsargument*
2. *Allmänbildningsargument*
3. *Främmandespråksargument*
4. *Vet ej*
5. *Ej nödvändigt*

76% av eleverna hänvisade till språkriktighetsargumentet (se diagram 5 nedan). Notera att i denna undersökning betecknar detta argument både muntligt och skriftligt språk. Det är alltså en sammanslagning av de två moderna språkriktighetsargument som Nilsson (2000) diskuterar (se avsnitt 2.3). Typiska elevsvar i denna kategori är ”För att förstå vilka fel man gör när man skriver och talar” och ”Annars kan man ju varken skriva eller prata korrekt!”. Endast ett elevsvar i denna kategori skiljer sig något från de andra. Eleven väljer att göra tillägget ”om arbetarklassen ska vara segerrik i sin kamp så krävs det att man kan uttrycka sig ordentligt” när denne utvecklar sitt svar. Den andra typen av svar eleverna gav faller inom kategorin allmänbildningsargument. Följande elevsvar är ett exempel från denna kategori:

”Det kan vara viktigt och man kan ha nytta av det i livet”. Sammanlagt gav 12% av eleverna svar som faller inom denna kategori. En tredje kategori är främmandespråksargument med elevsvar som ”Det är viktigt att kunna ifall man vill lära sig andra språk” och ”Bra att lära sig speciellt om man ska lära sig ett annat språk än svenska”. Främmandespråksargumentet gavs av 6% av eleverna i undersökningen. Bland de elever som svarade *nej* på den första delen av frågan gavs argumentet att grammatik inte är nödvändigt att kunna av 4% med motiveringen att ”Det behövs inte för man använder det aldrig anser jag”. Slutligen var det också någon elev, 2%, som svarat *ja* på den första delen av frågan som sa att denne inte visste varför man ska lära sig grammatik.

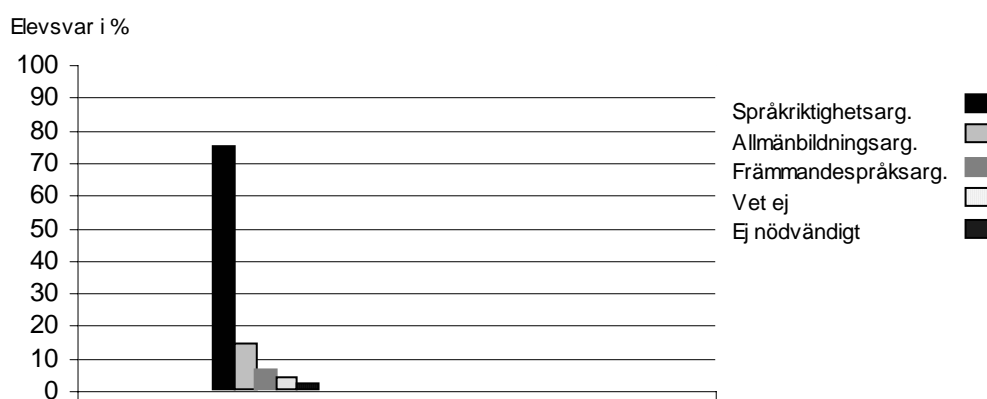

Diagram 5: Elevers syn på varför man ska lära sig grammatik

De flesta eleverna inom varje grupp, 70% eller fler, hänvisade till språkriktighetsargumentet (se diagram 6 nedan). I alla grupper utom D (samhällsprogrammet) uppgavs också allmänbildningsargumentet. I grupp A (hotell- och restaurangprogrammet) och E (fordonsprogrammet) gav 20% av eleverna ett svar som föll inom ramen för detta argument. I grupp B (naturbruksprogrammet) och C (samhällsprogrammet) var frekvensen något lägre, 11% respektive 9%. I de tre första grupperna uppgavs också främmandespråksargumentet av, i grupp A 7%, grupp B, 4% och grupp C, 9%. Några elever i grupp B, D och E svarade att de inte vet varför man ska lära sig grammatik. I grupp D återfinns också svaret att grammatik inte är nödvändigt att kunna bland de elever, 6%, som svarat *nej* på den första delen av frågan.

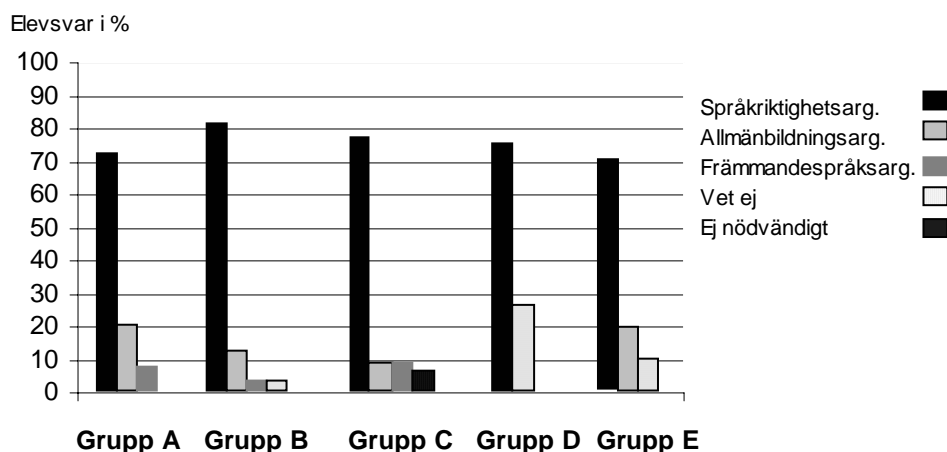

Diagram 6: Synen på varför man ska lära sig grammatik inom de olika elevgrupperna

4.1.3 Elevsvar – Hur viktigt är det att behärska grammatik?

Den tredje frågan på elevenkäten var: *Hur viktigt är det att behärska grammatik?* Eleverna fick markera en siffra på en skala mellan 1 och 5. Siffran 1 motsvarade ”inte alls viktigt” och siffran 5 motsvarade ”mycket viktigt”. De flesta av eleverna, 44%, markerade siffran fyra (se diagram 7 nedan). 30% markerade en femma, och 18% markerade en trea. Slutligen markerade 4% vardera de två lägsta siffrorna på skalan.

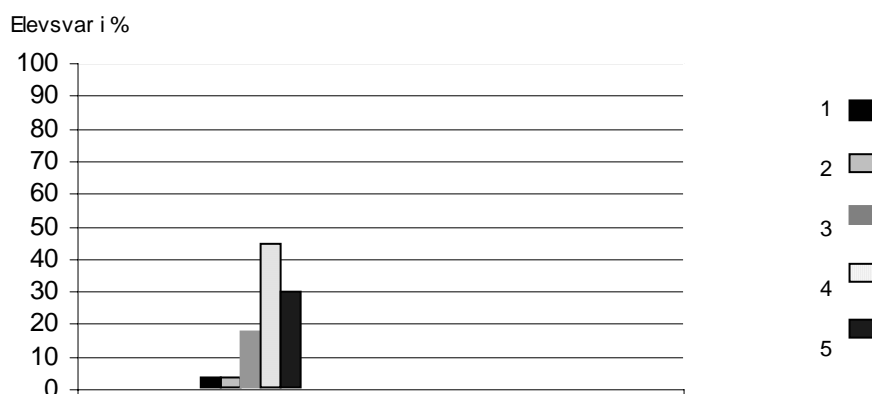

Diagram 7: Elevernas syn på vikten av att lära sig grammatik

Inom de olika grupperna blev resultatet något annorlunda (se diagram 8 nedan). I grupp A (hotell- och restaurangprogrammet) markerade flest elever, 54%, en femma. Ytterligare två svar återfanns i den gruppen, 13% markerade en trea och 33% markerade en fyra på skalan. I

grupp B (naturbruksprogrammet) markerade flest elever, 46% en fyra. Därefter värderades vikten av att lära sig grammatik av 31% med en trea, 19% med en femma och 4% med en tvåa på skalan. I grupp C (samhällsprogrammet) varierade svaren mest. Bland elevsvaren återfinns hela skalan. 9% markerade en etta på skalan, 3% en tvåa, 17% en trea, 54% en fyra och slutligen 17% en femma. I grupp D (samhällsprogrammet) svarade större delen av gruppen, 62.5%, med att markera en femma. Lika många elever, 12.5%, markerade sedan en etta, trea respektive en fyra på skalan. I grupp E slutligen (fordonsprogrammet) var det också flest elever, 50%, som markerade en fyra. Därutöver markerade sedan 20% en trea och 30% en femma på skalan.

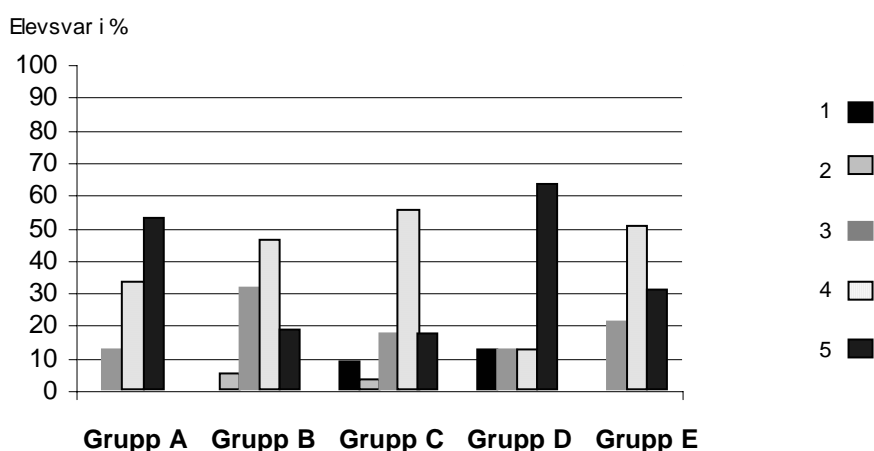

Diagram 8: Synen på vikten av att lära sig grammatik inom de olika grupperna

4.1.4 Elevsvar – Vad har du lärt dig om grammatik under din tid på gymnasiet?

Den fjärde och sista frågan på elevenkäten var: *Beskriv i korta drag vad du har lärt dig om grammatik under din tid på gymnasiet.* Elevsvaren kunde delas in i följande fem kategorier:

1. *Det grundläggande.* Ett typiskt elevsvar för denna kategori är ”ordklasser, prepositioner, ordförståelse etc.”.
2. *Kan ej specificera.* Här kan ett typiskt elevsvar se ut på följande sätt: ”jag har faktiskt glömt vad det är”.
3. *Endast repetition från högstadiet.* Typiska elevsvar i denna kategori är ”inte så mycket nytt, mest friskat upp högstadiets grammatik” och ”det är mest repetition från nian”.
4. *Endast främmande språks grammatik.* Ett typiskt svar för denna kategori är: ”mycket i engelska, inget i svenska”.

5. Ej svarat. Här har eleven inte svarat på frågan.

Fördelningen av de olika kategorierna bland eleverna illustreras i diagram 9 nedan. De flesta av eleverna, 43%, berättade att de har lärt sig det mest grundläggande om grammatik under sin tid på gymnasiet. Nästan lika många elever, 38%, kunde inte svara på om de lärt sig någonting alls vad gäller grammatik. 8% svarade att det de lärt sig om grammatik endast varit repetition från högstadiet, och 5% av eleverna påpekade att de endast lärt sig något om främmande språks grammatik. Slutligen var det 6% av eleverna som valde att inte svara på frågan.

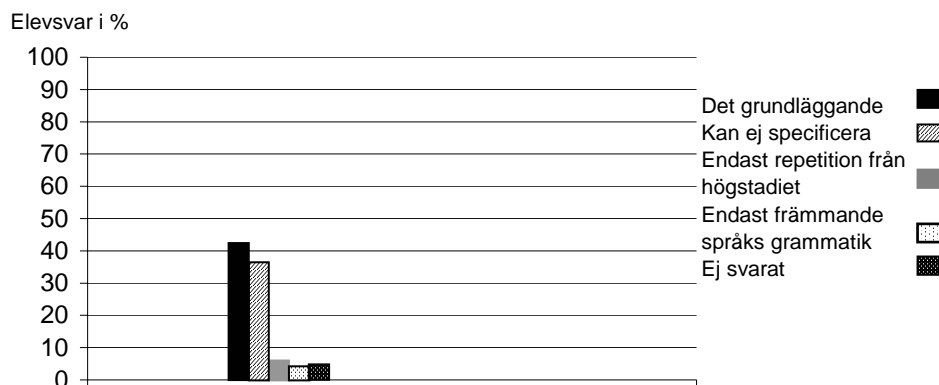

Diagram 9: Vad eleverna lärt sig om grammatik på gymnasiet

Inom de olika elevgrupperna var det också svar från de första två kategorierna som var de mest frekventa (se diagram 10 nedan). I grupp A (hotell- och restaurangprogrammet) föll 60% av svaren inom kategori 1 och resten, 40%, inom kategori 2. I grupp B (naturbruksprogrammet) svarade 38% av eleverna att de lärt sig det grundläggande om grammatik medan 54% inte kunde svara på om de hade lärt sig någonting. Många av dessa elever motiverar sitt svar på följande sätt: ”Ingenting, det lär man sig på högstadiet” eller ”Inget på gymnasiet, bara på högstadiet”. Resten av eleverna, 8%, uppgav att det de lärt sig om grammatik var just repetition från högstadiet. I grupp C (sambandsprogrammet) finns återigen samtliga kategorier representerade. 32% av svaren föll under kategori 1, 20% under kategori 2 respektive kategori 3 och 9% under kategori 4. Av eleverna i grupp C valde 19% att inte svara på frågan. I grupp D (sambandsprogrammet) svarade hälften av eleverna att de lärt sig det grundläggande inom grammatiken. Lika många kunde inte specificera om de lärt sig någonting alls om grammatik. I grupp E slutligen (fordonsprogrammet) föll 60% av svaren under kategori 1 och resterande 40% under kategori 2.

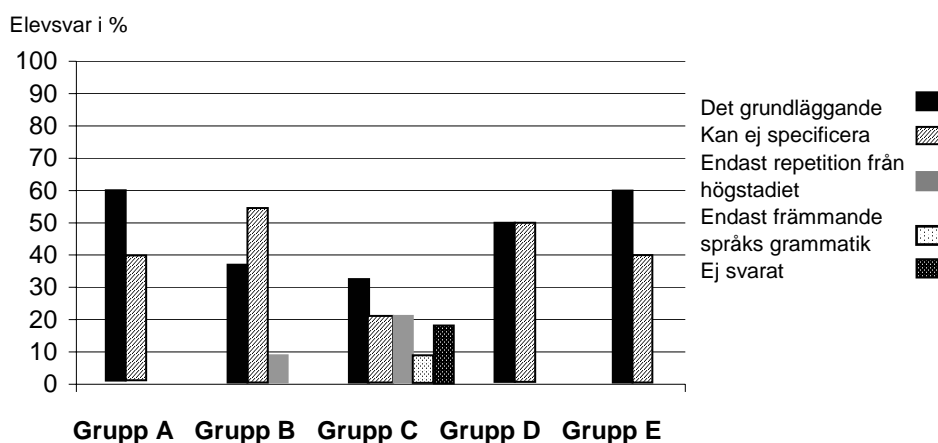

Diagram 10: Vad eleverna lärt sig om grammatik på gymnasiet inom de olika grupperna

4.2 Lärarnas svar på enkäten

I undersökningen ingick också att lärarna till eleverna i de olika elevgrupperna fick svara på en enkät om grammatik och grammatikundervisning. I följande avsnitt ges en presentation av vilka svar lärarna gav på de olika frågorna.

4.2.1 Lärarsvar – Vad är grammatik?

Den första frågan lärarna fick var densamma som elevernas d v s *Vad är grammatik?* Lärarna svarade på följande sätt:

- Lärare A: "Läran om hur det svenska språket fungerar."
- Lärare B: "Deskriptiv grammatik som beskriver hur språket används och preskriptiv grammatik som beskriver hur språket ska konstrueras."
- Lärare C: "Formlära och satslära."
- Lärare D: "Språkliga hjälpmedel."
- Lärare E: "Regler för språkets uppbyggnad."

4.2.2 Lärarsvar – Ska man lära sig grammatik?

Den andra frågan på lärarenkäten var också den densamma som på elevenkäten. Frågan var således tvådelad. Dels skulle lärarna svara på om man ska lära sig grammatik eller inte, dels skulle de motivera sitt svar. Svaren såg ut på följande sätt:

- Lärare A: ”Ja, för att kunna förstå vilka fel man gör när man skriver och talar.”
- Lärare B: ”Ja. Det är ett redskap, en gemensam terminologi som används för att reda ut språkfel i svenska och främmande språk. Viktigt för den som ska studera språk. Viktigt för den som ska bli språklärare.”
- Lärare C: ”Ja, för att det underlättar inläringen av andra språk och för förståelsen av logiken i det egna språket.”
- Lärare D: ”Ja, för det hjälper oss när vi ska lära oss andra språk, men även för att svenskan ska bli rätt.”
- Lärare E: ”Ja, för att kunna tala teoretiskt om andra språk och egna texter.”

4.2.3 Lärarsvar – Hur viktigt är det att behärska grammatik?

Lärarna fick också kommentera vikten av att lära sig grammatik genom att markera en siffra på en skala mellan 1 och 5. Precis som på elevenkäten representerade siffran 1 ”inte alls viktigt” och siffran 5 ”mycket viktigt”. Tre lärare markerade en fyra; lärare A, C och D. Lärare B markerade en femma och lärare E en trea på skalan.

4.2.4 Lärarnas självskattning av grammatikfärdighet

Lärarna ombads även att kommentera sina egna färdigheter i grammatik. Även här skulle de markera en siffra på skalan mellan 1 och 5. Återigen markerade tre lärare en fyra; lärare A, D och E. Lärare B och C markerade istället en femma på skalan.

4.2.5 Lärarnas undervisningsbakgrund

Lärarna fick också svara på frågan om ur länge de undervisat i grammatik. Lärare D och E var de lärare som undervisat kortast tid, vardera ett år. Därefter kom lärare A som undervisat i fem år. Lärare B och C var de i undersökningen som hade undervisat i svenska längst, i trettiosex respektive trettiofem år.

4.2.6 Lärarnas grammatikundervisning

Den sjätte frågan lärarna fick svara på innebar att de skulle beskriva hur deras grammatikundervisning ser ut, d v s när och hur de tar upp grammatik i svenskundervisningen. På enkäten fanns exempel på vad de skulle kunna ta upp, t ex innehåll, arbetsform och olika undervisningsmetoder. De fick även berätta om de använde någon lärobok i sin grammatikundervisning, och i så fall vilken. Lärarna svarade på följande sätt:

- Lärare A: ”Jag tycker det är viktigt att grammatikundervisningen inte ligger som ett eget moment. Jag försöker istället utgå från elevernas texter och se vad de behöver lära sig inom grammatiken. Jag tar alltså grammatiken kontinuerligt under kursen. När jag tar något avsnitt använder jag mycket övningar men även diskussioner om varför det är som det är.” Lärare A använde inte någon lärobok i grammatikundervisningen.
- Lärare B: ”Jag förklarar elevernas fel med hjälp av de enklaste grammatiska termerna, som jag ibland i sin tur måste förklara (t ex de/dem, meningsbyggnad). Inga systematiska övningar. Obs att jag undervisar på Naturbruksprogrammet.” Lärare B använde heller inte någon lärobok i grammatikundervisningen.
- Lärare C: ”Formlära för sig och satslära för sig. Genomgångar, övningar (*försöker* förstå hur eleverna tänker när de blir osäkra), prov. Tiden räcker dåligt! Svenskämnet sväller och timantalet minskar.” Lärare C använder sig av boken *Handbok i svenska språket* av Jansson-Levander i sin grammatikundervisning.
- Lärare D: ”Jag utgår från elevernas egna texter.” Även lärare D använder Jansson-Levanders bok i sin grammatikundervisning.
- Lärare E: ”Jag tar upp grammatik i samband med att eleverna skriver texter och i samband med engelskundervisningen.” Lärare E använder inte någon lärobok i sin grammatikundervisning.

4.2.7 Målet med lärarnas grammatikundervisning

Den näst sista av frågorna på enkäten innebar att lärarna skulle beskriva målet med sin grammatikundervisning. Lärare A uppgav att grammatikundervisningen skulle ge eleverna möjlighet att ”kunna utveckla sitt eget språk”. Lärare B ville med sin grammatikundervisning ”förklara de språkfel eleverna gör”. Lärare C beskrev målet med sin grammatikundervisning som ”att terminologin lärs in och logiken i språket förstås”. Lärare D vill ”att eleverna ska förstå basgrammatiken” och lärare E vill med sin grammatikundervisning att eleverna ska ”kunna tala teoretiskt om andra språk och egna texter”.

4.2.8 Lärarnas uppfattning om sina elevers attityder till grammatik

Slutligen fick lärarna också, utifrån vad de upplevt i sina klassrum, kommentera vad de tror att deras elever tycker om grammatik.

- Lärare A: ”Det finns ett stort motstånd från början. När man sedan motiverat dem varför det är viktigt brukar de tycka det är Ok. Jag tror att det är den traditionella undervisningen de är motståndare till.”
- Lärare B: ”Något krångligt. Ett nödvändigt ont! Något som man inte kan försörja sig på efter skolan. Något man lärde sig på grundskolan. Något de får acceptera att jag använder som verktyg.”
- Lärare C: ”Att det är tråkigt men nyttigt.”
- Lärare D: ”Att den är rätt så viktig. Har många elever från andra länder som behöver grammatiken.”
- Lärare E: ”Något ganska tråkigt och abstrakt, som de inte riktigt inser nyttan av. Vissa elever som behöver fasta ramar tycker ibland om grammatiken.”

I avsnitt 4.1 och 4.2 har elevernas respektive lärarnas svar på de två enkäterna presenterats. Härnäst följer en jämförande diskussion av dessa svar.

4.3 Jämförande analys

På frågan *Vad är grammatik?* svarar lärare A (lärare på hotell- och restaurangprogrammet) ”läran om hur det svenska språket fungerar”, ett svar som kan innefatta både beskrivningar av och regler för det svenska språket. Dessa förklaringar fanns också hos merparten av eleverna, 93%, i grupp A. Lärare B (lärare på Naturbruksprogrammet) svarar att deskriptiv grammatik beskriver hur språket används och att preskriptiv grammatik beskriver hur språket ska konstrueras. 42% av eleverna i grupp B svarar på liknande sätt, d v s antingen att grammatik beskriver eller reglerar språket. Resten av lärare B:s elever, 58%, svarar däremot på frågan att grammatik är stavningsregler, att de inte vet vad det är eller med att räkna upp olika grammatiska termer. Lärare C (lärare på samhällsprogrammet) anser att grammatik är form- och satslära, och målet med dennes undervisning är att terminologin lärs in samt att eleverna förstår logiken i språket. Större delen av eleverna i grupp C, 67%, svarar också att grammatik är regler för hur språket används. Lärare D (lärare på samhällsprogrammet) svarar på frågan om vad grammatik är: ”språkliga hjälpmedel”. Hälften av dennes elever anser att grammatik är regler för hur man använder språket och hälften anser sig inte veta vad grammatik är. Lärare E (lärare på fordonsprogrammet) svarar att grammatik är regler för språkets uppbyggnad. 40% av eleverna anser också det, men däremot svarar en lika stor del av gruppen på frågan genom att räkna upp olika grammatiska termer.

På frågan om man ska lära sig grammatik eller inte är lärare A och dennes elever överens – ja. Lärare A ger följande motivering till sitt svar: ”för att kunna förstå vilka fel man gör när man skriver och talar” d v s ett språkriktighetsargument. Därutöver svarar läraren att målet med dennes grammatikundervisning är ”att eleverna ska kunna utveckla sitt språk”. Språkriktighetsargumentet var också det argument som flest elever, 73%, i grupp A hänvisade till. Lärare B anser att man ska lära sig grammatik för att kunna reda ut språkfel i svenskan, och det är också målet med dennes undervisning. Dessutom menar denne att det är viktigt att kunna om man ska lära sig andra språk eller bli språklärare. I detta svar kan alltså två olika argument för grammatikundervisning utläsas: språkriktighetsargumentet och främmandespråksargumentet. Båda argumenten finns också representerade i elevgruppen, men det är språkriktighetsargumentet som klart flest elever, 81%, hänvisar till.

På frågan om man ska lära sig grammatik svarar lärare C och 94% av dennes elever ja. Läraren motiverar sitt svar med att det underlättar inläringen av andra språk och förståelsen av det egna språkets logik. Däremot ger endast 9% av eleverna främmandespråksargumentet, medan 76% menar att grammatik är bra att lära sig utifrån ett språkriktighetsperspektiv. En

anledning till det låga procenttalet för främmandespråksargumentet skulle kunna vara att läraren inte tagit upp vikten av grammatik för inläringen av främmande språk i gruppen. Lärare D ger två skäl till varför man ska lära sig grammatik: främmandespråks- och språkriktighetsargumentet. Det senare är det enda argumentet representerat i elevgruppen, av 75%. Resten svarar *vet ej* på frågan med förklaringen att de inte vet vad grammatik är eller att "det är svårt att säga". Både lärare E och samtliga elever i grupp E anser att man ska lära sig grammatik. I elevgruppen ger 70% språkriktighetsargumentet, och 20% främmandespråksargumentet på frågan om varför man ska lära sig grammatik. Läraren svarar på följande sätt: "Ja, för att kunna tala teoretiskt om andra språk och egna texter." Detta är också målet ned lärarens undervisning. Intressant att notera är alltså att lärare E är den enda personen i undersökningen som uppger Nilssons femte argument som svar på frågan, d v s nödvändigheten av kunskap i grammatik för att kunna diskutera tal- och skriftspråkets olika förutsättningar och konstruktioner. En anledning till detta kan vara att andra argumentet är rotade på ett annat sätt hos resterande lärare och elever, och därför är det dessa de först tänker på när de får frågan om varför man ska lära sig grammatik. Lärare B nämner t ex som svar på en annan fråga att denne använder sig av "de enklaste grammatiska termerna " när elevernas språkfel ska "förklaras".

På skalan över hur viktigt det är att behärska grammatik markerar lärare A en fyra. Det gör också 33% av dennes elever, men en ännu större del av gruppen, 54%, väljer däremot att markera en femma. Lärare B och 19% av dennes elever markerar också en femma. Men 46% samt 31% av eleverna i grupp B markerar istället en fyra respektive en trea på skalan. I grupp C markerar större delen av eleverna, 54%, precis som lärare C en fyra på skalan över hur viktigt det är att behärska grammatik. Målet med lärare D:s grammatikundervisning är att eleverna ska lära sig basgrammatiken, och denne väljer att markera en fyra på skalan över vikten av att behärska grammatik. Av eleverna svarar endast 13% med att markera en fyra. 17% markerar istället en etta och hela 63% en femma. Lärare E markerar en trea på samma skala vilket också 23% av dennes elever gör. Lika många av eleverna väljer att markera en femma och resterande 54% markerar en fyra på skalan.

5. Avslutande diskussion

Många elever på gymnasiet idag må ge intrycket av att grammatik är något tråkigt och svårt. Men de verkar ändå vara helt överens om att grammatik är något man ska lära sig. De flesta ser också ut att vara överens om varför man ska lära sig grammatik. ”För att kunna uttrycka sig bättre i språket”, ”För att du ska kunna formulera dig i skrift”, ”För att kunna prata rätt svenska” och ”Annars kan det bli kommunikationssvårigheter” är några av de motiveringar som eleverna gav på just den frågan; svar som alla faller under kategorin språkriktighet. För att summera enligt *Expectancy x value theory* (Smith 1993:54), där faktorerna förväntningar, värde och mål är centrala, motiveras merparten av eleverna således att lära sig grammatik utifrån just dessa tre faktorer. De *förväntar* sig först och främst att kunskap om grammatik underlättar och förbättrar den egna språkanvändningen. De ser därutöver också ett *värde* i att kunna använda sig av språket på rätt sätt för att bli förstådda. Slutligen är de *målinriktade* på att förbättra sitt språk just för att utveckla sin förmåga att använda sig av språket, samt för att förbättra möjligheterna att förstå och förstås.

Eleverna var alltså relativt eniga om att grammatik är något man behöver för att kunna uttrycka sig väl, men anmärkningsvärt är att nästan ingen nämner att det är viktigt att behärska språket utifrån ett demokratiskt perspektiv; att språket faktiskt används som ett maktmedel. Vi lever i ett demokratiskt samhälle där vi har rätt att uttrycka oss fritt om vad vi tycker. Endast en av eleverna i undersökningen nämner svårigheterna med att göra detta om man inte behärskar språket när denne belyser sitt språkriktighetsargument på följande sätt: ”För att arbetarklassen ska vara segerrik i sin kamp så krävs det att man kan uttrycka sig ordentligt”. Vad beror då det på? Beror det på att lärarna inte bryr sig om att belysa vikten av att behärska språket utifrån ett demokratiskt perspektiv? Eller är det eleverna som inte kan se och förstå sambandet?

Undersökningen visar vidare att bilden av vad grammatik är varierar något bland eleverna. Olika typer av regler för hur man ska använda språket, svarade de flesta. Men många svarade också att grammatik beskriver språket eller att det endast är stavningsregler. Intressant utifrån den klassiska uppdelningen av grammatik som å ena sidan deskriptiv och å andra sidan preskriptiv är således att eleverna väljer att antingen beteckna grammatik som något som beskriver eller reglerar språket. Ingen av eleverna i undersökningen nämner alltså båda delarna som förklaring till vad grammatik är, och detta oavsett om deras lärare gör en tydlig

indelning av just deskriptiv och preskriptiv grammatik. Kan det bero på att eleverna överlag verkar ha svårt att urskilja vilka moment som ingår i grammatikundervisningen?

Har elever och lärare olika syn på vad grammatik är för något? Lärarna var överens om att grammatik beskriver och reglerar användningen av det svenska språket. Eftersom merparten av elevsvaren också föll under språkriktighetsargumentet verkar uppfattningen om vad grammatik är i förhållandet mellan lärare och elever inte skilja sig särskilt mycket. De elever som svarade stavningsregler eller med att räkna upp grammatiska termer på frågan visar att grammatik på något sätt har med vårt sätt att använda språket att göra, även om de inte verkar ha hela bilden klart för sig.

Merparten av lärarna i undersökningen väljer att, i enlighet med vad Skolöverstyrelsen fastslog redan 1976, utgå ifrån elevernas eget språk i grammatikundervisningen. Kanske är det detta som gör att så många av eleverna, 38%, har svårt att specificera om de lärt sig någon grammatik alls på gymnasiet. Annorlunda uttryckt: när grammatiken integreras i undervisningen och inte blir ett eget moment har eleverna svårt att uppfatta om den finns med över huvudtaget. Lärarna är över lag överens om vilka moment som hör till grammatikundervisningen, men eleverna tycks alltså inte vara det. Endast i en av elevgrupperna återfinns ett annorlunda mönster. Där har endast 20% av eleverna haft svårigheter att specificera om de lärt sig någon grammatik på gymnasiet, till skillnad från de betydligt högre procenthalterna för det svarsalternativet i de övriga grupperna. Men så är också läraren för denna elevgrupp den enda av lärarna i undersökningen som faktiskt har en mera traditionell grammatikundervisning; där formlära och satslära går igenom som enskilda moment, och som eleverna sedan arbetar med och förhörs på i form av olika övningar och prov. Bör grammatiken då egentligen vara frånskild från resten av svenskundervisningen eller en integrerad del i den? Man behöver inte gå så långt som till meningslös drillning av grammatiska termer, vilket historiskt sett många gånger varit ett vanligt inslag i grammatikundervisningen. Kanske man som lärare inte ska vara rädd för att göra eleverna förtrogna med delarna, på ett mer traditionellt sätt, innan man med utgångspunkt i deras egna texter för grammatiska diskussioner? Det är en fråga som lämnas öppen för framtida undersökningar.

Finns det då något samband mellan lärarens attityd till grammatik samt dennes undervisningsform och elevernas attityd till grammatik. I presentationen av elev- och lärarsvaren ovan nämns att eleverna verkade ha inställningen att grammatik är någon form av ”nödvändigt ont”. Men varifrån kommer då den attityden? Kan det vara så att den formats fram genom åren med hjälp av klassisk betingning, något som innebär att en från början

neutral stimulus efter betingning förknippas med en speciell respons (Baron & Byrne 1997:114)? Om eleverna under hela sin skolgång har förknippat ordet grammatik med något negativt, t ex med tråkiga grammatiklektioner där de upplever grammatiken som väldigt svår; kan de omedvetet ha lärt sig att förknippa ordet grammatik med negativa känslor. På så sätt har de skapat en negativ attityd gentemot grammatik. Merparten av lärarna skrev i sina svar att deras uppfattning också var att eleverna tyckte att grammatik var något tråkigt men nödvändig. Kanske kan det även vara så att lärarnas förväntningar på vad eleverna anser om grammatik omedvetet speglar av sig i deras grammatikundervisning, vilket kan få till följd att eleverna uppfattar grammatiken som tråkig och svår? Detta skulle innebära att trots att många av lärarna i grunden tycker att grammatik är både roligt och lätt, så påverkas de av vilka förväntningar de tror att eleverna har.

Även lärarnas förväntningar på vilken nivå på undervisningen som passar eleverna tycks spela en viktig roll för grammatikundervisningens utformning. En av lärarna förklarar att dennes grammatikundervisning består av ”förklaringar av elevernas fel med hjälp av de enklaste grammatiska termerna”, och att dessa termer ”ibland sin tur måste förklaras”. Läraren avslutar med tillägget ”obs att jag undervisar på naturbruksprogrammet”. Denna restriktion tyder på att läraren inte anser sig kunna ställa högre krav i sin grammatikundervisning eftersom det skulle bli för svårt för eleverna. Läraren väljer alltså att utforma grammatikundervisningen på enklaste sätt på grund av sina egna förväntningar på eleverna, trots att samtliga elever i just den elevgruppen är överens om att man ska lära sig grammatik, och där större delen markerar en fyra eller en femma på skalan över hur viktigt det är att kunna behärska grammatik.

Slutligen kunde ytterligare en intressant faktor vad gäller formandet av elevernas attityder urskiljas. I en av elevgrupperna svarade hela 54% att de inte lärt sig någon grammatik alls på gymnasiet. Anledningen till detta var enligt merparten av eleverna att grammatik är något man lär sig på högstadiet. Läraren för just denna elevgrupp svarade att denne inte hade någon systematisk grammatikundervisning eftersom eleverna lär sig grammatik i grundskolan. Eftersom en så stor del av eleverna svarade på samma sätt som läraren är det troligt att det är något annat än slumpen som lett till elevernas enighet. Här kan alltså ett tydligt mönster av *Social comparison* utläsas, en term som förklaras med att vissa personer väljer att forma sina attityder efter personer de respekterar eller beundrar (Baron & Byrne 1997:117). Eleverna har alltså i det här fallet format sina attityder efter vad en annan person, läraren, tycker. Resultatet blir att de uppger att de inte lärt sig någon grammatik på gymnasiet eftersom de tolkat lärarens uttalande som att man inte ska göra det.

Sammanfattning

Denna studie har som syfte att undersöka om det finns något samband mellan å ena sidan lärares attityder till och kunskaper om grammatik och deras undervisningsformer samt å andra sidan elevers attityder till och kunskaper om grammatik. Undersökningen utfördes i enkätform i fem elevgrupper som på olika gymnasieskolor i Skåne. Elevernas undervisande svensklärare fick också svara på en enkät och undersökningen resulterade därför i 93 elevsvar respektive 5 lärarsvar.

Lärare och elever tycks vara överens om att grammatik är viktigt att lära sig, och merparten förklarar varför de tycker så utifrån ett språkriktighetsargument. Grammatik är alltså något man ska lära sig för att kunna skriva och tala på ett bra sätt.

Merparten av lärarna har uppfattningen att deras elever ser grammatik som något tråkigt och svårt, men poängterar också att de flesta eleverna trots detta inser vikten av att kunna grammatik och att det är den traditionella typen av grammatikundervisning som ligger till grund för elevernas attityder. Lärarnas förväntningar på eleverna kan således i längden vara just det som formar deras attityder till grammatik, eftersom dessa förväntningar omedvetet kan komma att speglas i undervisningen.

Fyra av fem lärare väljer att inte låta grammatik ligga som ett enskilt moment; de utgår istället ifrån elevernas egna texter. Detta skulle kunna vara svaret på varför många av eleverna anser att de inte lärt sig någon grammatik på gymnasiet. När grammatiken inte tas upp för sig på ett mer traditionellt sätt verkar det således som om eleverna har svårt att uppfatta om de utvecklat sina grammatiska kunskaper eller ej.

Källförteckning

Baron, R & D Byrne. (1997). *Social Psychology*. Massachusetts: Viacom Company.

Dahl, G. (1999). "Från färdighetsträning till språkutveckling". I Thavenius, J (red): *Svenskämnets historia*. Lund: Studentlitteratur.

Glasser, W. (1997). *Motivation i klassrummet*. Malmö: Brain books.

Josefsson, G. (2003). "Läroutbildningen borde satsa mer på grammatik". I: *Lärarnas tidning* nr 18/03. Stockholm: Lärarförbundet.

Jørgensen, N & J, Svensson. (1986). *Nusvensk grammatik*. Malmö: Gleerups.

Nilsson, N. (2000). "Varför grammatikundervisning?" I: Brodow, B, Nilsson, N och S Ullström. *Retoriken kring grammatiken – didaktiska perspektiv på skolgrammatik*. Lund: Studentlitteratur.

Smith, R. (1993). *Psychology*. St. Paul, MN: West publishing company.

Strömqvist, S. (1993). "Om grammatik, språklig medvetenhet och grammatikundervisning". I: Kroksmark, T, Strömqvist, G och S Strömqvist. *Fem uppsatser om grammatik*. Lund: Studentlitteratur.

Teleman, U. (1987). *Grammatik på villovägar*. Stockholm: Liber.

Teleman, U. (2001) *Inledning till grammatiken*. Stockholm: Svenska Akademien.

Thavenius, J (red). (1999). "Modersmålet – redskap eller bildningsmedel". I: *Svenskämnets historia*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1

Enkät till elev

1. Vad är grammatik?

2. Ska man lära sig grammatik?

JA

NEJ

Varför?

3. Hur viktigt är det att behärska grammatik? (Markera på skalan där siffran 1 motsvarar ”inte alls viktigt” och siffran 5 ”mycket viktigt”)

1

2

3

4

5

4. Beskriv i korta drag vad du har lärt dig om grammatik under din tid på gymnasiet:

Bilaga 2

Enkät till lärare

1. Vad är grammatik?

2. Ska man lära sig grammatik?

JA

NEJ

Varför?

3. Hur viktigt är det att behärska grammatik? (1= inte alls viktigt 5= mycket viktigt)

1

2

3

4

5

4. Hur bra anser du dig behärska svensk grammatik? (1= mindre bra 5= mycket bra)

1

2

3

4

5

5. Hur länge har du undervisat i svenska?

6. Beskriv kort hur din grammatikundervisning är upplagd; när och hur tar du upp grammatik i undervisningen (t. ex. innehåll, arbetsform, undervisningsmetoder):

7. Använder du en lärobok i din grammatikundervisning?

JA

NEJ

Vilken?

8. Vad är målet med din grammatikundervisning?

9. Vad tror du dina elever anser om grammatik?